

יום עיון בנושא: על תבונה ורגשות

השפעת תחושת המסוגלות ההוראתית של מחנכים על תפיסת
תלמידיהם את האקלים הכיתתי

ד"ר מיכל לוי-קרן
סמינר הקיבוצים, אוניברסיטת תל-אביב

מכון מופ"ת, 6 בפברואר 2014

אקלים כיתתי- רקע תיאורטי

- "אקלים כיתה" (Classroom environment) הנו מושג רחב המתייחס לסביבת הלמידה כולה (Fraser, Anderson & Walberg, 1982).
- ניתן להגדיר אקלים כיתה על-פי שלושה ממדים (Trickett & Moos, 1973):
 - ממד היחסים הבין-אישיים (מעורבות התלמידים, תחושת השתייכות ותמיכת המורה)
 - ממד ההתפתחות האישית (השגת מטרות לימודיות)
 - ממד אחזקת המערכת ושינוייה (סדר וארגון ומידת הגיוון של פעילות המורה).
- סביבה לימודית נתפסת קשורה באופן מובהק להישגים לימודיים (Reyes, Brackett, Rivers, White, & Salovey, 2012), כמו גם להיבטים רגשיים וחברתיים (Velayutham, & Aldridge, 2013).

אקלים כיתתי- רקע תיאורטי/ המשך

האקלים הכיתתי מושפע ממערך מורכב של גורמים:

1. מאפיינים פיזיים וארכיטקטוניים
2. מאפייני תלמידים
3. מאפיינים ארגוניים
4. מאפייני סביבת בית הספר והכיתה
5. **מאפייני מורים**

אקלים כיתתי- רקע תיאורטי/ המשך

□ מבין גורמים אלה, "מאפייני המורה"- בכלל, והמיומנויות הרגשיות והחברתיות שלו- בפרט, נתפסים כיום, יותר מאשר בעבר, כחיוניים לאפקטיביות המקצועית שלו, וכן להצלחה של בית הספר והתלמידים (Jones, Bouffard & Weissbourd, 2013; Strong, Ward & Grant, 2011).

□ למאפייני המורה ולמיומנויות הרגשיות והחברתיות שלו השפעה רבה על יצירת אקלים כיתתי חיובי ובריא (Jennings & Greenberg, 2009).

אקלים כיתתי- רקע תיאורטי/ המשך

- גורם מרכזי נוסף המאפיין את המורה ומשפיע על איכות ההוראה שלו הוא **תחושת המסוגלות שלו (teaching efficacy)**.
- מסוגלות עצמית של מורים מוגדרת כרמת הביטחון שיש למורה לגבי יכולתו לעזור לתלמידים ללמוד (Gurvitch & Metzler, 2009).
- מסוגלות זו קשורה להערכת המורה את יכולתו לתכנן, לארגן וליישם דרכי פעולה נדרשות לשם השגת מטרות חינוכיות (Skaalvik & Skaalvik, 2007).
- תחושת המסוגלות העצמית של המורה לפי פרידמן וקס (2000) נשענת על שני תחומי העיסוק המרכזיים שלו בבית-הספר:

1. הוראה וניהול הכיתה:

א. היבט מקצועי-משימתי

ב. היבט אנושי

2. חברות ושותפות בבית הספר כארגון.

מטרת המחקר הנוכחי

המחקר נועד לבדוק באיזו מידה ניתן להסביר את עמדותיהם של התלמידים לגבי תחום היחסים הבין-אישיים הכלול באקלים הכיתה, באמצעות תחושת מסוגלותו העצמית הנתפסת של המורה בהיבט המשימתי ובהיבט האנושי.

השיטה

- המחקר הנוכחי מבוסס על ניתוח שניוני (secondary data analysis) של ממצאים שנתקבלו בתש"ע ובתש"א במסגרת מחקר הערכה לתכנית שהופעלה באחד התיכונים העיוניים במרכז הארץ בשם "בשביל החינוך" (לוי-קרן ושוורץ, 2010; לוי קרן וכהן-עופר, 2011).
- תכנית זו פותחה במטרה להעמיק את ההיכרות האישית של מחנך הכיתה עם כל תלמיד, זאת כדי להוביל להעצמתו ולהצלחתו האישית של התלמיד בתחומים החברתי והלימודי.

א. המדגם

המדגם כלל שני מחזורי תלמידים שלמדו בכיתות ט' בתש"ע ובתשע"א.

תיאור מדגם התלמידים והמחנכים

סה"כ	תשע"א	תש"ע	
769	381	388	מספר תלמידים
23	11	12	מספר מחנכים (כיתות)

- נמצא דמיון רב בין שני מחזורי התלמידים בהישגיהם במתמטיקה ובאנגלית, עם כניסתם לתיכון ($p > .05$).
- כמו כן, נמצא דמיון בין שני השנתונים במשתני הרקע של המחנכים: מגדר, השכלה, תפקיד, גיל וותק ($p > .05$).

ב. כלי מחקר

שאלון לתלמידים

- "אקלים כיתתי נתפס" הוגדר באמצעות שני שאלונים, שבדקו שני היבטים בממד "יחסים בין אישים" הכלול במושג "אקלים כיתה": תמיכת המורה והשתייכות.
- "תמיכת המורה"** נבדקה באמצעות פריטים שנבחרו והותאמו לצרכי המחקר הנוכחי מתוך השאלון: הערכת הכבוד שהמורה רוחש לתלמידים (פרידמן, 1998).
- היבט ההשתייכות** נבדק באמצעות השאלון: אקלים חינוכי מיטבי (ארהרד, 2001).

שאלון למחנכים

- שאלון לדיווח עצמי שהושתת על שאלון בשם: מסוגלות עצמית (פרידמן וקס, 2000).
- במחקר הנוכחי נבדקו שני הממדים הקשורים בתחום ההוראה וניהול הכיתה:
- ההיבט המקצועי-משימתי של התפקיד-הוראה אנושית, מתחשבת וגמישה
- ההיבט האנושי, המתייחס ליחסיו עם התלמידים-יחסים

ג. שיטת הניתוח וההליך

- במחקר זה נעשה שימוש בניתוח רב-רמות (multilevel analysis).
- שיטה זו מאפשרת ניתוח נתונים המובנים בצורה היררכית: כלומר תצפיות ברמת התלמידים ("רמה 1") המשולבות בתוך רמה כיתתית ("רמה 2") (Raudenbush & Bryk, 2002). הרמה הכיתתית יוצגה במחקר זה על-ידי מחנכי הכיתות.
- השיטה איפשרה לאמוד את ההשפעה של המשתנים ברמת המחנכים (משתנים מנבאים) על המשתנים ברמת התלמיד (המשתנים התלויים).
- שאלוני המחנכים והתלמידים הועברו בשני השנתונים (תש"ע ותשע"א) בתחילת השנה ובסופה.

ממצאים

האם ניתן להסביר תפיסות של תלמידים לגבי האקלים הכיתתי באמצעות תחושת מסוגלותו העצמית של המורה?

תחושת מסוגלות המחנכים לגבי גמישות אופן ההוראה שלהם **(ההיבט המשימתי של תפקידם)** לא תרמה בתחילת השנה ולא בסופה לניבוי האופן בו היבט היחסים הבין אישיים באקלים הכיתתי נתפס על-ידי התלמידים במהלך השנה כולה. עם זאת, תחושת המסוגלות של המחנכים לגבי יחסיהם עם התלמידים **(ההיבט האנושי בעבודתם)** קשורה באופן חיובי להיבט היחסים הבין אישיים באקלים הכיתתי, כפי שהוא נתפס על-ידי התלמידים. קשר זה נמצא מובהק בסופה של השנה ($p < .01$).

סיכום

□ ממצאי המחקר מראים כי שתחושת המסוגלות של המחנכים לגבי יחסיהם עם התלמידים (ההיבט האנושי בעבודתם) משפיעה על התפיסות הסובייקטיביות של התלמידים לגבי היבט היחסים שלהם עמם, כאחד ההיבטים של אקלים כיתתי.

□ ממצא זה נמצא בהלימה עם ממצאי מחקרים אחרים שהצביעו על קיומם של קשרים בין תחושת המסוגלות העצמית של המורים לבין מגוון תוצאות הרלוונטיות לממדי האקלים הכיתתי, למשל:

□ רמת מוטיבציה של תלמידים (Mojavezi & Tamiz, 2012)

□ ציפיותיהם להצלחה לימודית (Midgley, Feldlaufer & Eccles, 1989)

□ שיפור הערך העצמי שלהם (Borton, 1991)

□ הישגים לימודיים (Mojavezi & Tamiz, 2012; Poggio, 2012).

מסקנות

מחקריות:

- רצוי להמשיך ולחדד את ההבנה המחקרית כיצד התנהגויות המורה בתחום המקצועי והרגשי מקדמות או מעכבות עמדות של תלמידים לגבי האופן בו הם תופסים את האקלים הכיתתי.

מעשיות:

- במסגרת רפורמות 'אופק חדש' ו"עוז לתמורה" המורים מתבקשים להתמקד בחיזוק הדיאלוג מורה-תלמיד ולטפח את השיח הרגשי-חברתי. לאור זאת, חשוב לטפח תחושת מסוגלות אצל המורים בכל מה שקשור בהוראה, ובהקניית מיומנויות של תקשורת רגשית כנה ותומכת בינם לבין התלמידים (דרך מתן סדנאות, קורסים והשתלמויות לסגלי חינוך בבתי הספר, הנחייה וליווי על ידי יועץ/ת בית הספר).

אישיות (בעקבות הסדנה):

- תקשורת בין-אישית טובה **במרחב המקצועי** מתחילה **במרחב האישי** שלנו: ביכולת שלנו כמורים להקשיב לרגשות שלנו, ולהעמיק את ההיכרות שלנו עם עולמנו הפנימי.

